پرسی شەش – بەشی دووەم …. کاوە جەلال

بەشی دووەم

1

لە بەشی یەکەمی ئەم نووسینەدا ئەو تێزەمان وەک زەمینەی سەرجەم نووسینەکە دانا، کە "چەپ"-ەکانی کورد هەر ئەوەندەیان پێکراوە کە بنەما کرۆکییەکەی ئیسلامی سوننی لە وەرگرتنی هزرە شۆڕشگێڕییەکانی جیهاندا، وەک مارکسیزم و وجودییەت، بەگۆڕبخەنەوە، واتا چۆن بەدەوییەکەی بیابان سووک و ئاسان دەبێت بە موسڵمانی خۆبەختکردوو بۆ داواکارییەکانی خودا، بە هەمان شێوە چەپەکانی کورد دەبن بە خەباتگێڕی چەپ، بەبێ ئەوەی ڕەخنەییانە کاریان لەوەدا کردبێت کە چۆن مەئریفەی مارکسیستی و بەمەش چۆن کەسێتیی مارکسیستی دەنە گەڕێ، کەواتە بەبێ ئەوەی هەوڵیان دابێت "هەستی هەژاو"ی خۆیان بە سۆسیالیزم، کارەکتەری خۆڕێکییانەی خۆیان، بەڵێ تەنانەت هەڵپەکانیان بە جیاکردنەوەی خۆ لە "ئەوانیدی" و بەمەش خۆدەرخستنیان لە هەستی کەمنرخیی کەسێتییەوە و هتد، بهێنن بە ژێر پرسیار. ئەوجا بە نموونەی کۆنکرێت، واتا ئەستێرە کەریم، پێشانمان دا کە هەڵوەستوەرگرتنی ئاشکرا بەرانبەر ترادیسیۆن، ئەوەش بە ئاگایی هەبوونی خۆوە لەنێو جیهاندا، یەکەم بنەمای شۆڕشگێڕێتییە، پاشان بە نموونەی تێگەی مرۆڤی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی لای سارتر مرۆڤی سوننەتیی دەڤەرەکەمان بە نموونەی گەنجی ناگەنج وەک ناسەرڕاست هەڵمانێی.

2

پەیوەند بە کوردەکانەوە، یەک جار شۆڕشی کۆمەڵایەتی لە مێژووی ئەوان و هۆزەکانی دیکەی ئێراندا ڕووی داوە کە زەردەشت (نزیکەی لە نێوان سەدەی دەیەم و حەوتەمی پ.ز.) هەڵیگیرساند. ئەو دەمە چەندین ئایینی سروشتی لەنێو هۆزە جیاکانی ئێراندا بڵاو بوون و جادوگەریی سەروەر بوو، هەروەها کۆچەرێتی بریتی بوو لە شێوەی بەربڵاوی ژیانی کۆمەڵایەتی. ئێستاش ئەم پەیامهێنە ناوچەی ئێران لە کۆچەرێتییەوە دەپەڕێنێتەوە ڕووەو یەکتاپەرستی و نیشتەجێبوون و کشتیاری.

مۆرکەکی شۆڕشگێڕانەی ئەم جیهانبینییە ئایینییە ئەوەیە کە زەردەشت

جەخت لە بڕیاری ئازادی تاکەکەس دەکات، واتا لەوەی کە چۆن تاکەکەس ئازادانە بڕیار بۆ کردار دەدات. مرۆق لە ڕەوتی هزریندا بەی دەلوەت خودا وەک سەرەتا و کۆتایی گەردوون بناسێت. مرۆق بە چاوی زەین دەرکی خودا دەکات – خودا وەک سەرچاوەی چاکە لە جیهاندا (بڕوانە یەسنای 31، 8). ئەوجا کاتێک خودا لەش و ژیان، هۆش و ویژدان دەئافرێنێت، هاوکات لەتەکیاندا ئاوەز بە مرۆق دەدات، تاکو هەر کەسێک بەو ڕێیەدا بڕوات کە ئەو خۆی هەڵیبژاردووە (بڕوانە یەسنای 31، 11).

ئەتیکی زەردەشت بریتییە لە بنەمای “هزرینی چاک، گوتاری چاک، ڕەفتاری چاک”، ئەمەش لە ڕوانگەی زەردەشتەوە ئەنتیتێزەکە بە “هزرینی ناچاک، گوتاری ناچاک و ڕەفتاری ناچاک”. پرسەکە لەم ئەتیکەدا ئەوە نییە کە مرۆق تەنیا چاک بهزرێت، بەڵکو هەروەها گەرەکە چاک، واتا ڕاستگۆیانە بئاخفێت، لە هاوکات گەرەکە لەتەکیدا کرداری دروست بنوێنێت. مرۆق لە ئاخافتنی ڕاستگۆیانەدا کە پەیوەندە بە هزرینی خۆوە، لەوە ناترسێت کە کەسی بەرانبەر بڕوای پێنەکات، ئەوجا لە ترسدا سوێند بە خودا، بە سەری کاکە هەقاڵی ئامادە یان بە “گۆڕی شەهیدان” و هتد بهێنێتە نێو ئاخافتنەکی نێویەکییەوە. ئاخر لە بەر ئەوەی لای زەردەشت پێگەیاندنی ویستی ئازادی خۆ (مرۆق ئەوە دەکات کە دەیەوێت بیکات)، هەروەها بەرپرسیاریی ئەتیکی-ڕەوشتییانە ی تاکەکەس لە شێوەی ڕاستگۆییدا، لە نێوەندی کێششی مرۆڤیدان، ئەوا لەم ئایینەی فەزیلەدا دەرفەت چی نابێت بۆ ئەوەی مرۆق شوێن سونەتی سەپێنراو بکەوێت. لە زەردەشتایەتیدا جێی ئەم جۆرە خۆژێرخستنە، تەسلیمبوونە بەیە نابێتەوە، چونکە خودا وەک ڕووناهی و چاکە دیاری دەکرێت و بەدەرە لە ئەدگارەکانی وەک “قەهار” و “مونتەقیم”. کەواتە هیچ پێویست نییە کە پیادەکەری ئایینەکە لە خودا بتۆقێت. لێرە جێی مرۆڤی لەخواترس نابێتەوە.

گومانی تێدا نییە کە لە ناخی هەموو کەسێکدا زۆرانێکی سەخت لە نێوان مەیلی ئەودا بۆ کرداری چاک لە لایەک، هەروەها بۆ کرداری بەد، یان کرداری ناڕەوا بەرانبەر مرۆڤان و ئاژەڵان و ڕووەک (بەگشتی سروشت) لە لایەکی دی، لەگۆڕێیە. لە ئاوەڵایی هۆش و ژیری ڕێ بە تاکەکەس خۆش دەکەن بڕیار بە چاکە بدات. بە پێچەوانەوە کەسانی هۆشتەسک و ناژیر، کەواتە کەسانی نەزان، کە دەخۆن و دەخۆنەوە، لە خۆیانەوە یان لە سونەتەوە قسان دەکەن و دەنوون، ناتوانن بڕیار بە چاکە بدەن، چونکە ئەوان تەنیا گرنگی بە نەو

ماڵی خۆیان دەدەن و خاوێنییەکەی دەپارێزن، لێ ئامادە نین بەرپرسیاری بۆ ئەودیو دەرگەی ماڵی خۆیان وەربگرن، نەخێر ئەوانە بە لایانە ئاساییە کە نەوت و بەنزین، بەڵێ ژەهری کوشندەی وەک "موعجیزە" بڕژێن و بنیشنە نێو زەوییەوە، یان بە لێشاو ڕووەو کانی و چەم و ڕووبار ڕەوت بگرن! ئاخر ڕوودا□وک□ لە دەرەوەی ماڵی ئەواندایە.

زەردەشت داوا ناکات کە مر□ق ز□وی بۆ مەبەستی خۆی بەکاربهێنێت، واتا دەسەڵاتی بەسەردا بنوێنێت، وەک چۆن لە تەوراتدا دەگۆترێت، بەڵکو مر□ق ف□ر دەکات ڕێز لە چوار توخمەکەی ئەرد و ئاو، هەوا و ئاگر بگرێت. هەڵوێستی ژینگەپارێز، واتا پیسنەکردنی چوار توخمەکەی ئەرد و ئاو، هەوا و ئاگر، یەکێکە لە فەزیلە بنەڕەتییەکانی ئەم جیهانبینییە ئایینییە. هەروەک هێرۆدۆت دەنووسێت: زەردەشتییەکان هەرگیز تف ناکەنە ڕووبارەوە. ئەوان ڕێزێکی زۆر لە ڕووبار دەگرن. (Herodot 1. Buch Absatz 138). لێ لەم جیهانبینییەدا نەک تەنیا دژایەتیکردنی هەڵوێستی ژینگەپارێز، بەڵکو هەروەها خاو و خلیچکی، پانبوونەوە و "دەمە-تەقێ" و ژیان لەسەر حسابی کەسانی دی، زۆر بێزراون. مر□ق ب□رپرسە لەوە کە گوزەرانی بە کۆششی خۆی دابین بکات، چونکە "مر□ق ت□نیا بە چوستی و کارکردن گەشەی ناخەکی دەکات" (یەسنای 51، بەیتی 12).

3

تەنینەوەی ئیسلام بە هێزی شمشێر و ئیجرای ئابووری (سەپاندنی جزیە بەسەر ناموسڵماندا) لە ناوچەکانی ئێرانی دێریندا بریتی بوو لە نەفیکردنی زەردەشتایەتی، کەواتە ناتوانرێت تاکلایەنە تێزی فتوحات بسەپێنرێت و کردارەکەش ناوبنرێت هیدایەتدانی "کافران" بە دینی محەمەد. ئاخر گۆڕینی ئایینی خۆ بە ئایینێکی دی لەژێر زەبری چەک و سزای ئابووریدا هەڵوێستێکی ناچارانەیە نەک هیدایەتدان. بۆ ئەم پەیوەندییەی ئێرە ئەو پرسە گرنگ نییە کە چۆن ئیسلام زۆر توخمی بنەڕەتیی زەردەشتایەتیی وەک خۆی وەرگرتەوە، هەروەها ئەو لایەنەش بابـەت نییە کە چۆن زۆر توخمی زەردەشتایەتی هێشتا هەر لای موسڵمانانی نوێی ئێران مانەوە، بەڵێ تەنانەت تێکهـ□ک□ش بوون بە ڕەفتارە داواکراوەکانی ئایینی نوێ، بۆ نموونە نزیکی لە سروشت، حەزی فرەڕنگی لە خۆپۆشیندا، سەما و شایی تێکەڵی (ڕەشبەڵەکی) نێر و مێ و هتد، کە سەرباری بەرهەڵستیی توندی مەلایان و نوێنەرانی توندڕەوی ئیسلامی سوننی هێشتا هەر بە زیندوویی مانەوە. گرنگ بۆ ئەم پەیوەندییەی ئێرە ئەوەیە کە ئیسلامی سوننی جۆرە کەسێتییەکی

جیاواز لەو کەسێتییە جۆر دەدات کە پێشتر لەو ناوچانەی ئێراندا هەبوو، ئەمەش لەسەر بناغەی پەیقی خودایی بەدیدەهێنێت: ئێستا بە ئەم کەسێتییە سوننییە پەیقی دەربڕاو، لەرێشەوە وشەی تۆمارکراوی سەر کاغەز، دەبن بە بەرجەستەی ڕاستیی ڕەها. بێگومان ئاشکرایە کە لەبەر ئەوەی ڕاستییەکە وەک ڕەها (ئەب-سولوت = لە-جیابۆوە) گریمانە دەکرێت، ئەوا ڕاستییەکە تەنانەت بە تۆمارکراویش هەر سەربەخۆ لە ئەو دەمێنێتەوە، بەڵێ وەک سەربەخۆ بەرانبەر ئەو زیندەبێتەوە، ئەمەش بە واتای کە نەشیاوە بەندەی ئیماندار بتوانێت ڕەخنەیانە بیخوێنێتەوە، واتە بیهێنێت بۆ ژێر پرسیار. نەخێر، لەبەر ئەوەی ڕاستییەکە وەک ڕەها لە ئەو سەربەخۆیە، ئەوا ئەو تەنیا پێی دەکرێت خۆی بخاتە ژێر ڕکێفییەوە و ئەوجا هەوڵ بدات "ئاقڵانە" تەفسیری بکات. کەواتە نەک هەوڵدان بۆ وەڵامدانەوەی پرسیار لەبارەی پێگەی خۆ لە جیهاندا، نەک وەرگرتنی هەڵوێستی ڕۆشنی ژینگەپارێز، نەک هاوشانیی نێر و مێ لە بەڕێوەبردنی ژیانی سۆسیالدا، کە لە ئایینی یەکتاپەرستیی پێشیندا هەبوون، بەڵکو ئیسلام کە وەک ئایینێکی نەفیکەری زەردەشتایەتی خۆی دەسەپێنێت، هاوکات بنەما ئایینی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆی وەک لەبریی بە بنەماکانی ئایینی پێشین دادەنێت.

هاوکات ڕەهایەتیدان بە کتێبی پیرۆزی ئیسلام دەرفەت دەڕەخسێنێت کە ئاسانتر کەسێتییە بەدەوییەکەی نیمچە دورگەی ئارەبی ئیدیالیزە بکرێت، واتا ئەو جۆرە کەسێتییە کە بەزۆریی بەدەوییانە سۆسیالیزە کراوە و وەک پێشتر گوتمان مۆرکەکانی بریتین لە تاڵانی، شەهوانیەت، پیسوپۆخەی، تەمەڵی و هتد. سەرەڕای ئەوە دیاریکردنێکی بەم چەشنەی ئەو کەسێتییە یەکلایەنی دەبێت، کەواتە ناتەواوە، چونکە ئەو مۆرکی کولتوریشی هەیە: ئەو لە سروشتییەوە هەزانقانە، لای ئەو شەڕە هەزان هاوشێوەی شەڕە شمشێرە: گەر هەزانقانی هەڵکەوتووی خێڵەکەی لەدزی هەزانقانی هەڵکەوتووی خێڵێکی دی لە شەڕێکی پەیقیی هەزانیدا بیدۆڕێنێت، ئەویش سەرشۆڕانە مەیدانی شەڕ چۆڵ دەکات! ئەم کەسێتییە سامییە ئەوها زۆر پەیقی خۆش دەوێت! لەم ڕوانگەیەوە بەرەهایکردنی قورئان هاوکات کودەتایەکە بەسەر ئەو بەدەوییە ئازادانەی بیاباندا کە خاوەنی زانینی زۆر باڵا بوون، هەروەها لەبوردەیی ئایینی هەڵوێستی ناخەکییان بوو، بەڵێ لە کاتەکانی ساڵانەی حەجکردنی ئەواندا دەشیا دوژمنانی خوێنەخۆ بە یەک بگەن بەبێ ئەوەی بە "خاتری ئەو کاتە موبارەکە" دەستی بەزەبر بە یەکدی بەرن. ئەوان شەهامەتیان هەبوو.

نوێنەرانی ئایینی خۆسەپێن، ئیسلام، سەرجەم وەڵامەکانیان وەک سوننەت، واتا وەک کرداری باو یان وەک پێوەری نەریتی دەسەپێنن. بێگومان ڕاستە کە سوننە لە ئیسلامدا بەگشتی ناوەکە بۆ پەیڕەوکردنی شێوازی کرداری محەمەد، لە پێوەرە نەریتییەکان، یان ڕەچاوکردنی کردار و شێوە هزرینی باو، بریتی بوون و بریتین لەو بنەمایانەی کە وەک دەسواژەی سۆسیالیزەکردن (پێرسۆنالیزاسیۆن، کولتورالیزاسیۆن)ی تاکەکەس بەگەڕ دەخرێن. لێرەدا ئاشکرایە، سۆسیالیزەکردن خۆشەکردنی تاکەکەسە بۆ فێربوونی ڕێنوماکانی ڕەفتار و کردار و شێوەهزرینێکی دیاریکراو، کە سەرەتا لە خێزاندا بەردەخرێت، لە پاشان لە باخچەی منداڵان، فێرگە و زانستگەکان و شوێنی کار درێژەی پێدەدرێت. لە ئەم جۆرە کەسێتییە، کە بەهۆی خۆشەکراوییە ترادیسیۆنییەکەیەوە لە هەڵوەستی ڕەخنەییی دەترسێت، تەنیا ئەوەی پێ دیاری دەکرێت و هەروەها دەخوازێت تەنیا ئەوە بە ئاخافتن یان نووسین دیاری بکات، کە لەنێو مەودای ئاسۆی خۆیدایە. کێشەی کەسێتیی سوننی ئەوەیە کە ئەو چ لە وەرگرتنی تێکستە ئایینییەکان و چ تیۆرییە خۆرئاواییەکاندا ڕێگەی ڕاڤەکردنی ئاقڵانە دەگرێتە بەر: چۆن کەسێتیی سوننی لە شێوەی پیاوی ئاییندا لە ناخەوە لە بەردەم قورئاندا دەچەمێتەوە و هێدی هێدی ئەو بابەتە، کە ئەو مەحاڵە بتوانێت بیخاتە ژێر پرسیارەوە، دەخزێنێتە نێو هۆشی خۆیەوە، ئەوجا گەر پتر لە کەششی ئایینیدا پێشکەوت، ئیدی فێری تەفسیرکردنی دەبێت، بە هەمان شێوە خوێنەرەوەی تێکستی خۆرئاوایی مامەڵە دەکات، واتا هەردووکیان هەر نووسراوێک تەنیا وەک وشەی تۆمارکراو دادەنێن: دەیکەن بە "شت"، ئەوجا بە تەفسیرکردنی دەروویەک بە پەیوەندییە هەنووکەییەکانی کۆمەڵگە دەبیننەوە. ئەمە ئەمەش بە ڕۆشنی دەبینین، کە چۆن هزرینی سوننی لە خوێندنگە و زانستگەکاندا کتومت بە شێوازە تایبەتییەکەی دەرخکردن پیادە دەکرێت، هەروەها دەبینین کە چۆن چەپەکان بەهۆی سۆسیالیزەکراویی سوننییانەوە تەنیا پێیان دەکرێت کە ئەوپەڕی تەفسیری سارتر، لێنین یان ترۆتسکی و هتد بخەنەوە.

-ماویەتی-

پەراوێز

(١) نابێت توخمەکان بۆ تایبەتی بەڕێی ژەهری لاشەوە پیس بکرێن،

بۆیە بە پێویست دەزانرێت، بە خاتری پاراستنی پاکژیی چوار توخمەکە، لاشەی مردوو لە زەویدا نەنێژرێت، بەڵکو لەسەر چیایەک دابنرێت، تاکو لەوێ مەل گۆشتەکەی بخوات.

سەرچاوەکان

Dr. Bahram Varza: Gataha. http://www.gataha.info.
Kurt Scharf: Zarathustra und die Religion der Arier. www.taz.de/fileadmin/static/pdf/Kurt-Scharf_Zarathustra_erweit.pdf

---

زمان وناسنامە؛ لەنێوان ڕەسەنێتی ونامۆییدا ... بۆتان لەتیف عەبدولقادر

هەموو تاکێک کەلەدایک دەبێت؛ زمانی دایکی دەبێتە پایەیەکی بنچینەیی ناسنامەکەی، بۆیە لەنێوان زمان وناسنامەدا؛ پەیوەندیەکی بنیاتنەرانەو ئەندامی هەیە، بەجۆرێک زمان لە بنەڕەتی ناسنامەدا؛ بەردێکی بنچینەیی بناغەی ناسنامەیە، هەر ئەمەش پێی دەڵێن زمان وناسنامەی ڕەسەن.

١ زمان:

١ گومانی تێدانیە کە زمان بنەڕەتێکی سەرەکیە لەناساندن ودروستکردنی کەسێتیی تاک، بەگوزارشتێکی دی؛ زمان؛ پەیکەری بیرو تێگەیشتنە، یەکێکە لەکۆڵەگە بنەڕەتیەکانی بنیاتی خود وخودێتی. دی سوسیر لەسەرەتای سەدەی بیستدا پێی وایە، کە زمان (Langue) شتێکەو، قسە یان گوفتار (الكلام Parole) شتێکی دیکە. پێی وایە کە، زمان: ڕژێمێکی کۆمەڵایەتی سەربەخۆیە، بەڵام قسە؛ بەدیهێنان ودەستەبەرکردنی ئەم ڕژێمەیە لە وێنەو هێمادا. بەمانایەکی تر؛ زمان ڕێگای بیرکردنەوەیە لەئاوەزی مرۆڤدا، یاخود لەئاوەزی کۆمەڵگەکانی مرۆییدا. بەڵام قسە یان گوفتار؛ وێنەی دەنگەکانە،

یاخود ئەو هێما نوسراوانەن کە دەیانبیستین ودەیانبینین؛ بەمەبەستی گوزارشتکردن وگەیاندن، گوزارشتکردن لەدەروون وناخی خود، پەیوەندی دروستکردن لەگەڵ دەورو بەر وکەسانی تر.

□ هەندێ لەزمان ناسان(فیلۆلۆگەکان)له جیهاندا لەو باوەڕەن کە یەکبوونی سێ شت لە چەند دیالیکتێکی زماندا، ئەو زمانە ئەکات بە زمانێکی یەکگرتوو، ئەمیش **ئەمانەن:**

□ 1- ڕێزمانی زمان (گراماتیک)

□ 2- شێوەی دەربڕین(فۆنەتیک)

□ 3- بنەڕەتی فەرهەنگی زمان

ناسنامە:

دەستەواژەی ناسنامە؛ لەدوو وشەی لێکدراو پێکهاتووە، (ناس+نامە= ناسنامە)، وشەی(ناس) بەواتای ناساندن وناسین دێت، وشەی(نامە) کەدەچێتە سەر وشەی (ناس)؛ دەبێتە چەمکێکی زاراوەیی وبەواتای نامەی خۆناساندن دێت، ئیدی پێکەوە دەبنە پێناسەی کەسێتیی تاک. ئەمە؛ بەشێکە لەڕەوشی ژیاری وبەشارستانیبوون وبەدامەزراوەیی بوونی مرۆڤ لەسەر زەوی، وەکو بوونەوەرێکی ژیرو بەئاوەز؛ لەپۆلێنکردن وجیاکردنەوەو ڕێکخستنی پەیوەندی وتایبەتمەندیەکانی خۆی زۆر ئامرازو ڕێ وش□و□نی گ□رتۆتە بەر، ئەم ناسنامەیەش یەکێکیانە.

هەرچی وشەی(الهویّة)یە لەزمانی عەرەبیدا؛ لەڕاناوی (هو)؛ هاتووە، کە بەواتای خەسڵەتەکانی مرۆڤ دێت وگوزارشتە لەڕاستیەکەی، هەروەک بۆ بواردن وجیاکردنەوەی بنەماو تایبەتمەندی کەسێتیی تاکێک لەتاکێکی تر بەکار دێت. بۆیە لەڕووی زاراوەیی وچەمکەوە؛ ناسنامە؛ بریتیە لە کۆمەڵێ خەسڵەت وئەدگارو تایبەتمەندیی تاکەکان کە لەخۆیان دەگرن، وایان لێکردوون خاسیەتی تاک لەخودێتی وتاکخۆبووندا وەربگرن لەناو کۆمەڵگادا، دەکرێت چەند تاکێک لەهەندێ خاسیەتی خودێتی وتاکخۆییدا هاوبەش بن، ئەمە لەچوارچیوەی کۆمەڵگا؛ یان دەوڵەتدا.. بەواتایەکی دی؛ ناسنامە گوزارشتە لەهەموو شتێکی هاوبەشی نێوان چەند تاکێکی ناو کۆم□□□ک□کی دیاریکراو، کەوەک دەستەیەک لەبنیاتنانی چوارچێوەیەک بۆخۆیان کۆشش دەکەن وشەڕی بەردەوامی دەکەن لەژیان□دا، ب□ی□ ل□□□□ی ئەم تایبەتمەندیە بنیاتیانەیاندا هەڵسوکەوتیان لەگەڵدەکرێت.

ئەو هۆکارانەی کاریگەریان لەسەر ناسنامە هەیە:

□ ١- کۆمەڵگا: کۆمەڵگا ژینگەی یەکەمی دروستبوونی ناسنامەیە،

وەختی تاک لەدایک دەبێت؛ ئەو بارودۆخەی تیایدایە وەک خێزان وکۆمەڵگا وشوێنی ژیان و.. تاد لەدروستبوونی ناسنامەی تاک لەڕووی ڕەگەزی ونەتەوەیی وئایینی ڕۆڵیان دەبێت.
٢- ئینتیما- لاگیری: ئەمەش لەڕێگای ناسنامەوە تاک ئاراستە دەکات، کە لاگیری هەبێت بۆ شوێنی ژیانی وخێزان وکۆمەڵگاو نەتەوەو ئایین و.. تاد، بەنمونە تاک لاگیری هەیە بۆ وڵاتەکەی، کە ماف وئەرکەکانی لەڕێگەی ڕێساو دەستورویاسا ڕێکخراون، بەمەش دەبێتە هاونیشتیمانی. بۆیە دەکرێت بڵێین: ناسنامە؛ هۆکارێکە بۆ چەسپاندن وبەرچاوخستنی لاگیری لەلای تاک وکۆمەڵگادا.

جۆرەکانی ناسنامە:

ناسنامە؛ زۆر جۆری هەیە بەڵام من؛ لەچوار جۆردا دەیخەمە ڕوو:
١- ناسنامەی نەتەوەیی: ئەم ناسنامەیە؛ لاگیریی مرۆق دەستنیشان دەکات داخوا سەر بەچ نەتەوەیەکە.
٢- ناسنامەی نیشتیمانی: ئەم ناسنامەیە؛ گوزارشتە لەشوێنی لەدایکبوون، یان ئەو شوێنەی تێیدا دەژیت..
٣- ناسنامەی کولتوری وشارستانی: ئەم ناسنامەیە؛ پانتایی ودووریەکی مێژویی هەیە، بەجۆرێک؛ ڕەوشی ژیاری وبەماوەیی بەگشتی(الموروث عامة) وڕۆشنبیریی خود وەدەر دەخات وگوزارشتی لێدەکات.
٤- ناسنامە؛ وەک پێناسەی خود/ تاک: ئەم جۆرە ناسنامەیە؛ ناسنامەیەکی ڕێکخراوە لەلایەن دامەزراوەی دەوڵەت بەهەر تاکێک، کە لەتابلۆیەکی بچوکی گیرفانی، زانیاریەکانی کەسیی لە تۆمارکراوە.

پەیوەندی نێوان زمان وناسنامە:

ئایا زمان بەتەنها گەیەنەر؛ یان گوێزەرەوەیەکی بێلایەنە؟.. کەهیچ پەیوەندیەکی بەناوەرۆکەوە نیە کەدەیگوازێتەوە؟.. یان بەپێچەوانەوە؟.. وەڵامەکەمان بەڵێ بێت؛ کەزمان گەیەنەر؛ یان تەنیا گوێزەرەوەیەکی بێلایەنە؛ ئەوا پەیوەندی نێوان زمان وناسنامە پەیوەندیەکی پچڕاوە، یاخود هیچ پەیوەندیەک نیە. یان پەیوەندیەکی لاوەکیە، پەیوەندیەکی پێ ئەگەرو مەگەرە، پەیوەندیەکی کراوەیە، پەیوەندیەکی گریمانەییە، لەوانەیە هەبێ ولەوانەیە نەبێت. واتا پەیوەندیەکی بونیادی وپێویست وپەیوەست وگرێدراو نیە، واتا پەیوەندیەکی بەهێز وجێ وتەحەکومی نیە. لەم کاتەدا پەیوەندیان وەکو ئەوە دەبێت کە شلەیەک دەکەیتە دەفرێکەوە. ڕەنگە هەنگوین بێت، ئاو بێت، شیر بێت یان شەربەت بێت و… تاد، واتا هیچ پەیوەندیەک نیە،

بۆیە گۆڕینی ناو هیچ گۆڕانکاریێک بەسەر ناولێنراو ناهێنێت. بەتێڕوانینێکی تر؛ ئەگەر وەکو هەڵگرێک نەبێت وەکو دەفرێک کە شلەکە هەڵدەگرێت؛ ئەوا وەکو گەیێنەرێک وایە، وەکو وایێری کارەبا، کە هیچ پەیوەندیەکی نیە، ڕەنگە ئەو وایێرە فافۆن بێت ڕەنگە ئاسن بێت یان هەر شتێکی تر.. کە بەبەرگێکی پلاستیکی داپۆشراوە، سورە یان شینە یان ڕەشە… تاد.

□ ئەدی ئایا پەیوەندیی نێوان ناسنامەو زمان چۆنە؟.. لەڕوانگەی ئاوەزو بەهاو پاشماوەی مێژویی وبیروباوەڕو چەمک وهەر ناوەرۆکێکی تر؛ ئایا وەکو دەفرو ئاوە، یان وایێرو کارەبا؟.. یان بەپێچەوانەوە؟..
گومانی تێدانیە کەزمان بێلایەن نیە لەگەڵ ناوەرۆکەکەی، واتا کەناڵێکی گرینگی ئەو ناوەرۆکەیە کەهەیەتی، بۆیە دەڵێین بەیوەندیەکی بنیاتی وئەندامی وڕیشەیی وڕەسەن لەنێوان زمان وناسنامەدا هەیە.
ل□ک□□ران وزانایانی زمان، لەتوێژینەوەکانیاندا کەلەنێوان زمان وئاوەز، زمان وناسنامە، زمان وکۆمەڵگا وتاد ئەنجامیانداوە، پێیان وایە کە زمان بەشێوەی ئاسۆیی وستونی لەگەڵ ناوەرۆکەکەیدا بەیەکدادەچێت. بەومانایەی کەزمان گوێزەرەوەو گەیێنەرێکی بێلایەن نیە، واتا ناکرێت نەتەوەیەک زمانی أ هەڵبژێرێ ودواتر زمانی ب و.. تاد. وەکو ئەوەی مر□ق پ□رداخێک بەکاردێنێت ودواتر دەیگۆڕێت.. یان وایێری تۆڕی کارەبایی دەگۆڕێت، بەڵکو زمانی دایک لەئەزەلەوە یەک زمانەو ناگۆڕدرێت، بەڵام دەکرێت لەپاڵ زمانی دایک؛ چەندین زمانی تر فێر بیت وبزانیت، وەک ئەوەی لەپاڵ ڕەگەزنامە دایکی وڕەسەنەکەت؛ دەکرێت ڕەگەزنامەی تریشت هەبێت، مەگەر ئەوەی کۆچ بکەیت بۆشوێنێک ودەستبەرداری هەموو شوناس وناسنامەو ڕەگەزنامەی ڕەسەنت بیت ویەکێکی تر هەڵبژێریت، پاشان دوای چەندین نەوە؛ ڕەنگە نەوەکانت بشۆرێن وبەتەواوی داب□□ن لەناسنامە ڕەسەنەکەو ببنە نەتەوەیەکی تر. بەڵام لەوانەیە هەر بڵێن لەبنەڕەتدا ئەو تیرەیە، یان ئەو بنەماڵەیە فلان نەتەوەن لەبنەڕەتداو بوینە ئەو نەتەوەیە..
□ دکرێت بڵێم:
□ ناسنامە: هەستکردن وپەی بردنە بەخود.. ناسینی خودو کەسێتیە.. یەکێک لەبنەڕەتە هەرە بنچینەییەکانیشی زمانە.
□ ناسنامە: واتا هاتنەوەیە لەگەڵ ئاوەزو سروشت وڕوخسارو هەستی مر□ق. ناسنامە؛ زمانە، زمانیش؛ جەستەی بیرو پەیکەری تێگەیشتنە. تێگەیشتنیش بنەمای هۆشیاری وپەیبردنی تاک/ خودە، خودیش ناسنامەی لەم ڕێگایەوە دەردەکەوێت.

■ ناسنامەو زمان، ڕەسەنێتی ونامۆیی:

■ نامۆیی؛ ئەو بارودۆخە دەروونییەیە کەخود تێی دەکەوێت لەناو کۆمەڵگاکەیدا، ئینجا لەناو خێزانەکەیەوە بێت یاخود بەرەباب، هۆز، کۆمەڵان، گوند، شار، وڵاتەکەی، لەوەی کە بەچاوێکی جیاواز سەیری دەکرێت ولەماف وئەرکەکانی بێبەش دەکرێت، دەگوشرێتە گۆشەیەک کەهیچ هەست بەئاسودەیی وئارامی وبوونی خۆی ناکات. بەجۆرێک لەڕەسەنێتی ناسنامەو زمانەکەی دادەبڕێندرێت وبێبەشدەکرێت. زۆر جار؛ کە وڵات لەلایەن وڵاتێکی دیکەوە داگیر دەکرێت، یان نەتەوەیەک دەکەوێتە ژێر هەژموون ودەسەڵاتی نەتەوەیەکی دیکە؛ ئەوا تاکەکانی هەست بەنامۆیی دەکەن، چونکە ناسنامەو زمانی ڕەسەنیان، وکولتورو داب ونەریت ومێژوو هەرچی هەیانە ژێرپێخراوەو، کار دەکرێت تاکو لەناو ببرێت.. هەروەک نەتەوەی زاڵ، یان دەوڵەتی داگیرکەر؛ هەوڵدەدات زمان وناسنامەی نەتەوەی بندەست ودەوڵەتی داگیرکراو لاواز بکات وهەوڵی لەناوبردن وتواندنەوەی دەدات. دەکرێت بڵێین لێرەوە نامۆیی سەرهەڵدەدات، یان ڕەنگە نەتەوەیەک؛ خاوەنی چەندین شێوەزار بێت وشێوەزارێک زاڵتر بێت وشیوەزارو بەچوازارەکانی دیکە بمژێت ولاواز دەربکەون لەهەمبەریدا، هەروەها دەکرێت دەوڵەتێک لەچەند نەتەوەیەکی جیاواز پێک بێت وچەند زمانێکی جیاواز هەبن، بەڵام زمانی زاڵ ئەوەیە کە خاوەنەکەی زاڵەو دەسەڵاتدارە، بۆیە نەتەوەو زمانەکانی دیکە؛ لەهەمبەریدا هەست نامۆیی دەکەن، کەواتە پەیوەندییەکی بنیاتی لەنێوان زمان وناسنامە هەیە، لەکوێ نامۆیی زمان هەبوو؛ ئەوا ناسنامەش نامۆیە، وە بەپێچەوانەشەوە، چونکە زمان کۆڵەگەیەکی سەرەکی ناسنامەیە، بۆیە زمانی ڕەسەن وزگماک(زمانی دایک) بناغەو بنەڕەتی ناسنامە ڕەسەنەکەیەتی(ناسنامەی دایک). دەکرێت بڵێم کە دوو شێوە نامۆیی هەن؛ ئەویش:

■ ١- نامۆیی سەپێندراو لەدەرەوە(لەلایەن نەتەوەو دەوڵەتێکی داگیرکەرەوە سەپێندرابێت).
■ ٢- نامۆیی سەپێندراو لەناوەوە(لەماڵی خۆت، ووڵاتی خۆت نامۆ بیت).
■ بەڵام جۆرەکانی نامۆیی زۆرن، بنموونە نامۆیی نەتەوەیی، نیشتیمانی، ڕامیاری، ئابوری، ئایینی، کۆمەڵایەتی وکارگەڕی و.. تاد.

■ نامۆیی؛ سەرەتا لەلایەن (هیگل)ەوە بەشێوەیەکی ڕێک وپێیەوەوی قسەی لەبارەوە کراوە، بەجۆرێک کە بەباوکی نامۆیی ناسراوە، هەروەها بوونگەراکانیش زۆریان لەبارەوە گوتووە، بەتایبەت(فرۆید)،

بەشێوەیەک؛ لەدوو ئاستدا بۆچوونیان لەبارەیەوە خستۆتەڕوو، ئاستی یەکەم: نامۆیی وادەکات؛ مرۆڤ چێژی ژیان لەدەست بدات. ئاستی دووەم: نامۆیی ژینگەیەکە؛ هەندێ کەس تیایدا هەست بەکامەرانی وچێژ وەرگرتن دەکەن. هەروەها (کاڕلمارکس)؛ لەبارەی نامۆیی دەڵێت: ئەو بارودۆخ وکارە سەختانەی کەکۆمەڵگا سەرمایەدارەکان هێنایتیانە ئاراوە؛ نامۆیی کرێکاری لە بەرهەم دێت. ئەمەش بەهۆی بێبەشکردنیەتی لەتواناو دەرفەتی پێویست بۆ بەدیهێنانی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی وئابووری، کەوا هەوڵی بۆدەدات، بەم جۆرە کرێکار وایدادەنێت کەکەسێکی نامۆیە بەو ئامرازو کەرستە بەرهەمهێنانە، لەبەرئەوەی ناتوانێت بەهۆیانەوە بگاتە ئاسودەیی ودەداکاسان لەناو ئیشەکەیدا؛ چونکە ناتوانێت بەرهەمی ماندیبوون وکۆششی لەئیشەکەی خۆی بچنێتەوە، لەم ڕوانگەیەوە مارکس واتای نامۆیی لەسروشتی ڕاستەقینەی مرۆڤ هەڵدەنجێت. ئەم بۆچوونەش لەسەر بنەمای دژایەتیکردنی ڕژێمی سەرمایەداری هەڵدەنێت، زیاتر بۆچونێکی ئابوریانەیە. هەرچی (ئیریک فڕۆم) فەیلەسوف وزانای بواری زانستی دەروونیە؛ کۆمەڵێک خاسیەتی تایبەت بەنامۆیی لەپەرتووکەکەی (کۆمەڵگای بێخەوش) ئەخاتەڕوو، ئەو پێی وایەکە نامۆیی ئەو بارودۆخەیە کە تاک هەستی پێدەکات بەوەی کەخاوەنی ڕاستەقینەی وزەو سامانەکەی نیە، بەڵکو وا هەست دەکات کەبوونەوەرێکی لاوازەو دەبێت پشت بەهەبوونی هێزی دەرەکی دیکە ببەستێت، کەدوورو نزیکیش پەیوەندی پێیانەوە نیە. هەروەها (جان جاک ڕۆسۆ)ش توشی نامۆیی خودی بووە؛ لەوتارو پەرتووکەکانی (ڕەخنەکردنی شارستانی، دانپێدانانەکان وپەیمانی کۆمەڵایەتی).

- ئەگەر سەیری مێژووی کورد بکەین؛ دەبینین جیۆدیموگرافیاکەی(خاک ودانیشتوان)ی دابەشی سێ نەتەوەو چوار دەوڵەت کراوە(عەرەب، تورک وفارس ودەوڵەتەکانیان)، بۆیە هەموو هەوڵیان ئەوە بووە کە کورد لەناو ببەن، ئەمەش لەڕێی لەدان لەزمانی حاڵ وگوفتار بووە، هەتا لەم ڕێگایەوە ناسنامە ڕەسەنەکەی بشێوێنن ولەناوبەرن، بۆیە هەمیشە وەکو میللەتێکی داگیرکراوو بندەست ماوەتەوە لەمێژوودا هەتا دەیەی کۆتایی سەدەی ڕابردوو، کوردستانی باشور گەیشتە نیمچە ئازادیەک، بەتایبەت لەڕووی کولتوری وزمان وخوێندن و..تاد. کورد وەکو گەلێکی بندەست، هەمیشە لەنامۆیی ژیاوە، کار لەسەر لایەنی دەروونی وکۆمەڵایەتی ودانیشتوانی کراوە کەبەلاوازی دەربکەوێت و، هەمیشە پشت بەخەڵکی دیکە ببەستێت، هەروەک ناسنامەو زمانەکەشی بەنامۆ بزاندرێت؛ لەهەمبەر ناسنامەو زمانی سێ نەتەوەی داگیرکەریدا کەعەرەب وتورک وفارسن، بۆیە دەبینین ناسنامەو زمانی سەپێندرو

لەهەر پارچەیەکی کوردستاندا زمانێکی نامۆو ڕەتکراوە بووە لەلایەن کوردەوە، بەهەر نرخێک بێت نەتەوەی کورد هەوڵی پاراستنی زمانە ڕەسەنەکەی داوە وەک ڕاگرێکی سەرەکی بۆ پاراستنی ناسنامەکەی.

دەکرێت لەچەند دۆخێکدا ناسنامەو زمانی نامۆ دروست بێت، ئەویش بەسەپاندنیان بەسەر خودو نەتەوەو دەوڵەتی داگیرکراو:

- ١- ناسنامەو زمانی بێگانە = نامۆیی
- ٢- ناسنامەو زمانی سەپێندراو = نامۆیی
- ٣- ناسنامەو زمانی داگیرکەر = نامۆیی

لەهەر دۆخێکدا هەست بەنامۆیی زمان کرا؛ ئەوا نامۆیی ناسنامەش هەیە، هەروەها خود لەنێوخۆشیدا دەکرێت هەست بەنامۆیی بکات ونامۆ بێت بەناسنامەو زمانە زگماکە ڕەسەنەکەی خۆی، لەکاتێکدا پشتگوێ خراوە لەلایەن هاونەتەوەو هاونیشتیمانی وئەوەی هاوخێزانیەکانیشی.

لەکۆتاییدا؛ دەڵێم: هیوادارم کورد بتوانێت بە تۆکمەتر پارستنی ڕەسەنێتی ناسنامەکەی، هەوڵبدات یەکگرتوو بێت وکار بکرێت بۆ چەسپاندنی بنەڕەتەکانی زمانی پاراوو ستاندارد لەهەموو پارچەکانی کوردستاندا، کەزمانی نوسین وخوێندن وخوێندنەوە بێت لەهەموو کوردستاندا، بەڕێزگرتن لەهەر شێوەزارو بەچوەزارێك، ئەمەش سەرەتا بەنوسینی فەرهەنگێکی فراوانی هەمەلایەنەو داپۆشەرو لەخۆگری وشەو پەیف ودەستەواژەو هەموو شێوەزارەکان دەکرێت، ئەم ئەرکەش بەتایبەت لەڕێگای زانایان وشارەزایانی بواری زمان وئەدەب دەکرێت، بەپشتیوانی هەموو تاکێک لەهەر کوێ بێت، چونکە ئەمە؛ پێگەیەکی زۆر گرینگ وسەرکیە بۆ دروستکردنی قەوارەیەکی بەهێزو دەوڵەتی بۆ کوردو کوردستان، هەروەک ڕێز لەهەر زمان وناسنامەیەکی دیکەی هاونیشتمانی وجیهانیش بگرێت.

بۆتان لەتیف عەبدولقادر
هەولێر ١٥-٧-٢٠١٨

سینەمای ئێران.. هەنگاونان بەرەو لوتکە ... ئاراز عەبدولرەحمان

قسەکردن لەسەر سینەمای ئێران چەندە لە ڕوی هونەری و تەکنیکی سینەماییەوە گرنگی خۆی هەیە بەهەمان شێوە لەڕوی کلتوری و فەرهەنگییەوە بۆ سینەمای کوردی گرنگی تایبەتی هەیە، لە سینەمای ئێرانی دا نزیکی کلتوری و هاوسۆزیەکی تاڕادەیەکی زۆر لە چاو میلەتانی پێشکەوتوو لە سینەمادا وەك سینەمای ئەمریکی و فەرەنسی و ئینگلیزی و ئیتالی بۆ کلتوری کوردی دەبینرێت، کە ئەمە دەکرێت بکرێت بە بنەمایەك بۆ بنیات نانی سینەمای کوردی و بە پیشەسازی کردنی.

مێژووی سینەمای ئێران

کاتێك موزەفەرەدین شا لە ساڵی 1900 ز سەردانی یەکێك لە وڵاتانی ئەوروپی دەکات لەگەڵا خۆی کامێرایەکی وێنەگرتن دێنیتەوە، وە پاش ئەوەی لە ساڵی 1904ز یەکەم هۆڵی سینەما لە ئێران بنیات دەنرێت و ئامێری سینەماتۆگراف دێننە ئەو وڵاتە ئەمە دەکرێتە خاڵی سەرەتا و دەسپێکی سینەما لە ئێران دا کە فیلمە بیانیەکان کە تەنها لە جوڵە پێکهاتبوون نمایش دەکران.. تا ساڵی 1930 یەکەم فیلمی ئێرانی بەناوی (ئابی ورابی) لە دەرهێنانی ئافانیس ئوهانیان بەهاوکاری یەکەم وێنەگری سینەمای ئێرانی خان بابا موعتەزەدی بەرهەم دەهێنرێت، کە ئەم فیلمەش تەنها لە وێنە و جوڵە پێکهاتبوو، لە ساڵی 1940 یەکەم فیلم کە گفتوگۆی تێدا تۆمار کرابێت لە لایەن ئەردەشێر ئیرانی و بە ناوی (دختر لر) بەرهەمدەهێنرێت، وە پاشان فیلمی (چراغ های نیوورك) بەرهەم دێت، ئەم دوو فیلمە دەبێتە خاڵی وەرچەرخان لە سینەمای ئێران دا، پاشان هەریەکە لە (ساموئیل خاشیکان، هوشنگ کاوسی، فروغ غفاری، ابراهیم گولستان، مسعود کیمیای، داریوش مهرجوئی، فریدون رهنما و علی حاتمی) وە چەندین سینەماکاری تر بە تەواوی بناغەی سینەمای ئێرانی جێگیر دەکەن.. وە ناکرێت لە هاوکاریەکانی ئەشرەف پەهلەوی کچی ڕەزا پەهلەوی و خوشکی محمد رەزا شا لەبیر بکەین کە عاشقی بەرەو پێشچونی سینەمای ئێران بووە و بە هەمو هەوڵ و توانای خۆی پشتگیری هونەرمەندانی کردوە و هەوڵی داوە پردی پەیوەندی بێت لە نێوان سینەماکارانی ئێران و

سینەما و سینەماکارانی ئەمریکی.. کە لەو ماوەیەدا چەندین فیلمی ئێرانی بەرهەمهاتوە.

شۆڕشی ئیسلامی و سینەما

هەرچەندە شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران گۆڕانکارییەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی نوێی هێنایە کایەوە بەڵام لەسەرەتادا کاریگەری نەرێنی لەسەر سینەمای ئێران دادەنێت چونکە قۆناغی پاش شۆڕش سینەما لەو وڵاتەدا قاڵبی خۆی نادۆزێتەوە تا ساڵی 1987 کە ئەکرێت سینەمای ئێران لە پاش شۆڕش تا ئەو ڕێکەوتە بە قۆناغی مت بوون ناوبنێن وە پاش ئەو ماوەیە بنەمایەکی نوێ بۆ سینەمای ئێران دادەڕێژرێت کە لەگەڵ بارودۆخی دوای شۆڕش دا بگونجێت.. ئیتر لێرەوە و لەو کاتەدا چەندین گەنج دەردەکەون کە کاری سینەمایی ناوازە بەرهەم دێنن لەوانە (محسن مخملباف، ابراهیم حاتم کیا، مجید مجیدی و ئەبولفەزل جلیلی) کە لەگەڵا گەورە سینەماکارانی پێش خۆیان لەوانە (عباس کیا روستمی، بەهرام بەیزایی و داریوش مهرجوی) چەندین فیلم بەرهەم دێنن کە لەگەڵا بارودۆخی پاش شۆڕش و جەنگی ئێران عێراق دا بگونجێت.

فێستیڤاڵ و کاریگەریەکانی

یەکێك لە هۆکارەکانی پێشکەوتنی سینەما لە ئێران بەشداربونی هونەرمەندانی ئێرانە لە فیستیڤاڵە جیهانیە بەناوبانگەکان وە هەروەها بەڕێوەچونی فیستیڤاڵی فەجرە لە ئێران کە تا ئێستا 36 خولی خۆی بەڕێ کردوە کە کاریگەرییەکی زۆر باشی هەیە بۆ هاندان و بەردەوامی دان بە بەرهەمهینانی فیلم و دەرکەوتنی خوێنی نوێ چ لە ڕوی نواندنەوە بێت یاخود لە ڕوی بەرهەمهێنان و دەرهێنان و سیناریۆ نوسینەوە، کە ئەمەش هۆکاری بەردەوامی دانە بە سینەما لەو وڵاتەدا وە هەروەها بەشداریکردنی فیلمسازانی ئێران لە فیستڤاڵەکانی وەك ئۆسکار و کان و پڵنگی ئاڵتونی ئەڵمانیا بەهەمان شێوە کاریگەری زۆر باشی لەسەر سینەمای ئێران داناوە کە وای کردوە جێگەی تایبەتی لە نێو سینەمای پێشکەوتوی جیهان هەبێت.. کاتێك ساڵی 1998 فیلمی (بچەهای ئاسمان) ی مجید مجیدی لە فێستیڤاڵی ئۆسکار دەپاڵێورێت بۆ باشترین فیلمی بینای وە هەروەها بەدەستهێنانی خەڵاتی کان بۆ فیلمی (تامی گێلاس)ی عباس کیا ڕۆستەمی و بەدەستهێنانی چەندین خەڵاتی تر لە ساڵانی دواتر دا بۆ هەریەکە لە (جعفر پناهی، ئەبولفەزل جەلیلی، ئەمیر نادری و ئەسغەر فەرهادی) وە هەوەها بەخۆشحاڵیەوە گەورە سینەماکاری کوردی

ڕۆژهەڵات بەهمەنی قوبادی کە چەندین جار بە فیلمەکانی (ساتێك بۆ مەستی ئەسپەکان، کیسەڵەکانیش دەفڕن، ئاوازی سەرزەمینی دایکم، نیوه مانگ) دەبێتە براوەی خەڵاتی کان، کاریگەری باشیان دەبێت لەسەر پێشکەوتنی سینەما لە ئێران دا.

سینەمای ئێران بەرەو پیشەیی بون

یەکێکی تر لە پێشکەوتنی سینەما لەو وڵاتەدا هەبونی هۆڵی سینەمایە، پاش ئەو چەند ساڵە سینەما لە ئێران دەبێت بە کلتور بەتایبەت لە نێو خێزان دا کە گرنگی دان بەسینەما و ڕۆشتن بۆ هۆڵەکانی سینەما دەبێت بە کاری ڕۆژانە، بەرهەمی نوێی سینما و سینەماکاران لەلای ئێرانیەکان جێگی گرنگی پێدانە، تا ساڵی 2013 لە سەرتاسەری ئێران و لە 60 شاری ئەو وڵاتە 247 هۆڵی سینەما بونی هەبووە لەم هۆڵانە ڕۆژانە بەرهەمی فیلمسازانی ئێرانی نمایش دەکرێن، سەرەڕای فرۆشتنی کۆپی ڕایتی ئەو فیلمانە تەنانەت دەبینین لەم ساڵانەی دوایی دا چەندین ماڵپەڕی سینەمای کراونەتەوە بۆ نمایش کردنی تازەترین فیلمی ئێرانی کە لە ڕێگەی کارتێکی پریپەید ئاسای کۆمپانیاکانی پەیوەندی و مۆبایل کۆدێك دەکڕێت و پاش داخڵکردنی ئەو کۆدە دەتونین لە ماڵەوە و لەسەر شاشەی کۆمپیوتەرەکەت فیلمێکی پێببینیت،کە ئەمانە هۆکاری زۆر گرنگن بۆ بەردەوامی دان بە هونەری سینەما لەوەش گرنگتر هونەرمەندا گرنگی تەواو بە بەرهەم هێنان و نوسینی سیناریۆی فیلمی واقعی هەڵقوڵاوی نێو کۆمەڵگا دەدەن زیاتر لەوەی گرنگی بە فیلمی ئارت بدەن باشترین نمونە پڕ فرۆشترین فیلم لە مێژوی سینەمای ئێران کە لە ئێستادا لە نێو سینەماکاندا نمایش دەکرێت و زیاتر لە 36 ملیار تمەنی قازانج کردوە فیلمی (هزار پا) ی ئەبولحەسەن داوودی یە لە نواندنی ڕەزا عەتاران و جەواد عزتی کە فیلمێکی کۆمیدی کۆمەڵایەتیە، وە هەروەها فیلمی (فرۆشندە) لە دەهێنانی (ئەسغەر فەرهادی) و نواندنی (شهاب حوسێنی و تەرانە علی دۆستی) یەکێکی ترە لەو فیلمە واقعیە ناوازانەی تر کە داهاتێکی زۆری هەبووە.

وە بەرهەم هێنانی درامای تەلەفزیۆنی یەکێکی ترە لە پێشکەوتنی فیلم و فیلم سازی لە ئێران وە دەرکەوتنی چەندین ئەکتەری بەتوانا لە کوڕان و کچان کاری گەری باشی هەبووە لەسەر بەردەوامی فیلم لە ئێران بەتایبەت هەریەکە لە میهران مدیری و ڕەزا عەتاران علی صادقی و ئاناهیتا هیمەتی و چەندین ئەکتەری تر.
لە کۆتایدا دەبێت ئەوە بزانین کە ئێستا فیلم لە ئێران لە لایەن کۆمپانیاکانی بەرهەم هێنانەوە بەرهەم دەهێنرێت کە لە پێش هەمو

شتێك قازانج و زەرەر لە بەرچاو دەگیرێت وەك چۆن كۆمپانیاكانی هۆلیود بەهەمان شێوە كاردەكەن كە ئەمە دەبێت بە وەرچەرخانێك كە فیلمی باش و بەپێز بەرهەم بهێنرێت و پارە لە فیلمی ئاست نزمدا بە فیڕۆ نەدرێت.

دەكرێت ئەم قۆناغە لە هەرێمی كوردستان بە قۆناغێكی سەرەتا دابنرێت كە وەك چۆن لە ئێران و لەسەرتاكانی سینەمادا دەوڵەت پشتگیری تەواوی ئەم هونەرەی كردووە لە فەند كردنی و كردنەوەی چەندین ئاموزش و كۆلیژی هونەر و بەشی جیاواز بۆ ژانەرەكانی سینەما وە هاوكاری كردنی كۆمپانیاكانی بەرهەمهێنانی فیلم بەهەمان شێوە دەكرێت لە هەرێمی كوردستان حكومەت پشتگیری كۆمپانیاكانی بەرهەم هێنانی فیلم بكات ئەوانەی كە ئێستا هەن و ئەوانەشی كە لە داهاتودا دادەمەزرێن تا سینەما لە كوردستان دا ببێت بە پیشەسازی كە داهات و قازانجی هەبێت.

سەرچاوە:

- ویكوبیدیا
- ماڵپەڕەكانی سینەمای ئیران
- www.Filimo.com

بازاڕی لەنگەی هەولێر قەرەبوو دەكرێتەوە!؟ … فەرەیدون كونجرینی

سەرلەبەیانی ڕۆژی ٢٥ / ١٠ / ٢٠١٨ بازاڕی لەنگەی هەولێر سوتێندرا!؟ بەم زووانە حكومەتی هەرێمی باشوری كوردستان قەرەبووی زیان لێكەوتوانی خاوەن دوكان و كاسپكاران دەكەنەوە، لە ئێستادا حكومەتی هەرێم سەرقاڵی خۆڕێكخستنەوەی كابینەی داهاتوە ئەمەیش وای كردوە لێدوان و بەڵێنەكان بخرێتە پاش دامەزراندنی كابینەی نوێ”

بەرلەوەی حکومەت قەرەبوکردنەوەی بازاڕە سوتێندراوەکە بە خاوەنەکانیان ئاشکراکات" من لێرە دڵنیاتان دەکەمەوە حکومەتی هەرێم چاویان لە پێنجەی هەڵکشراو لە مرەکەبی دەنگدانە و هەڵی کارو کێشە ناوخۆییەکان چارەسەر دەکەن " نوێژەنکردنەوەی دوکانەکان بەجۆرە دەکرێ جیاوازدەبێت لە پێش سوتاندنی" ئەو شوێنەی نەخشەی بەکێشراوەو سوتێندراوە لەلایەن سیاسییەکان دەکرێتە ناوچەیەکی بازرگانی کرنگ چەندین باڵاخانە بەنهۆمی دەیان مەتر بەرزدەکرێتەوەو دەبێتە شوێنێکی ستراتیجی جیهانی پشکی زۆرینەی لەم پڕۆژەدا بەر کۆی بەرپرس و حیزب دەکەوێت" ژێری باڵاخانەکان بۆ ئەو هاوڵاتیانەی زیانیان لێکەوتوە بەشێوەیەکی زیاترو بەرتەسکتر دروست دەکرێتەوە" نهۆمی دوو تا سێری سەرەوە بۆ حیزب و بەرپرس بۆئەو دزانەی ساڵەهای ساڵە سەروەت و سامانی ئەم وڵاتە بەهەدەر ئەدەن.

نمونەمان زۆرە لەو جۆرە کارەقێزەونە سیاسی و بازرگانیانەی حیزب و بەرپرسەکان ئەنجامی دەدەن هەروەك چۆن سوتاندنی بازاڕەی لەنگە خرایە کاتژمەر چواری سەر لەبەیانی و نەهاتنی فریاگوزاری لەکاتی خۆیدا، لەکابینەی پێنجی حکومەتی هەرێم هەمو ئەو مەلەفی گەندەڵیانەی کەکرابونەوە بەناوی هاوڵاتیانەوە کەسێك سودی لێ وەرنەگرتبوو لە ڕۆژی پشودا بەناوی شەرتیە کارەبا دەسیەی گەندەڵەکیانیان سوتاند" لە هەمان کابینەو کەتاهیی ئەرکی دوبنەماڵەی لە حکومەتدا" ژێرزەمینی ئەنجومەنی وەزیرانیان سوتان کە سەدان مەلەفی بازرگانی نەوت و دەسیەی بازرگانی سوتێندرا" ساڵی ١٩٩٩ تاناکەرێی هەولێرتان بیرماوە؟ سوتوێندراو دواتر لەلایەن نێچیرڤان بارزانی کرا بە بازاڕی داونتاون و پاشان سەرجەم دوکانەکان فرۆشرانەوە و موڵکی بە حیزب مایەوە کەتا ئێستاس سەرانەی موڵك دەدرێ ؟

هەمو چەند ساڵ جارێك لەم جۆرە کارانە دوپات دەبنەوە هەرجۆرەو ئاهەنگێکی هەڵگرتوە هەروەك چۆن ئاستی مێدیایی و هونەری و موزیک و تەنانەت کلتوری نەتەوەکەشمان دابەشکراوە بەسەر حیزب و بەرپرسدا خۆیان بەخاوەنی دەزانن و بازرگانی سیاسی دەستاودەستی پێدەکات لە پێناو بەرژەوەندی دوبنەماڵەی" هەمو ئەوەاستیانەدەزاندرێ کە حکومەتی هەرێم تەنها لە ژێر کەفی دو بنەماڵەدایەو بازرگانی بە خەڵک و نیشتمانەوە دەکەن ، هەڵەی خەڵک لەوەدایە کاتێک هەڵبژاردن ئەنجام دەدرێ بەورێیەکەوە ڕودەکەنە سەر سندوقی دەنگدان هەمو تاوان و کارەقێزەونەکانیان لەبیر دەچێتەوە " دەنگیان پێ دەدەن و

ئەوانیش دەیان جاری تر دەتان سوتێنن برینی لەم جۆرە ساریژنا بێت هەڵمەتی هەڵبژاردن دەسپێدەکاتەوەو هەمان تراژیدیا دوپات دەکەنەوە ئەمە خودی هاولاتی لێی بەرپرسیارە.

بەخۆتاندا بچنەوە و بڕوانن لە هاوپیشەکانی بازاری لەنگەی هەولێر دەیان خێزان موڵکی فرۆشتوە تا شوێنێکی بۆ کاروپیشەی بنیات بنێت موڵکی فرۆشتوە یان زێڕی خێزان و مناڵەکانی کردوە بە کونجێک تا کاری تێدا بکات”
لێرەدا ئەو چەندیڕە وەبیردێنمەوە کە دەڵێ ” کۆمەڵگەیەك مافیاو جەلاد بە ڕزگارکاری خۆی بزانێت ” وەك ئەوە وایە گوێرەکە چەقۆی قەسا بەکەی بلێسێتەوە ” جا ئاینشتاین وەك هەمان بەرگری و بەخ□ بەرهه□نانی خەڵك دەڵێت ” دنیا بەکەسانێك وێران نابێت کە کاری خراپ دەکەن بەڵکو بەوانە وێران دەبێ کە کاری خراپ دەبینن و ئامادەنین هیچ شتێك بکەن” هەموو ئەو راستییانە پێمان دەڵێن هەڵەکە لە خەڵکدایە! جگە لە کۆیلەیەک بۆ گەشە پێکردنی دەسەڵا تێک کەمینە زەوتی کردوە” لەسەرو هەمویانەوە دوبنەماڵەی مافیا ئارەزوەکانی خۆیان تێدا تاوداوە. کە گوێ نادەن بە هیچ جۆرە موقەدەساتی خەڵکی کوردستان بە شەنگال و گەشمردەو ئەنفال و هەڵەبجەو ئایندەی گەل و ئەم کارە قێزەونانەی ئەنجامی دەدەن کە دواینەیان بازاڕی لەنگە نابێت و دوپات دەبێتەوە.

فەرەیدون کونجرینی

یاری ئەردۆگان لەسەر دووپەت یا چەند پەتێکە ؟! … . عەبدوڵا ساڵح

دوێنێ لە نوێترین پەیامیدا ، ئەردۆگان داوای لە سعودیە کرد ئەو ١٨ تاوانبارەی دەستیان بووە لە کوشتنی وەحشیانەی جەمال خاشە‌قچی ڕۆژنامە نوسی بەرهەڵستکاری سعودی، ڕادەستی دادگای تورکیا بکات بۆ لێکۆڵینەوە لەگەڵیان .
ئەو ڕوداوە‌ هەر لە 2/10/2018 ، کاتێك ناوبراو چووە ناو

قونسوڵخانەی وڵاتەکەی و کوژراو تا ئێستاش لاشەکەشی بێسەرو شوێنە ، دەزگاکانی ڕاگەیاندنی بەشێکی زۆر لە وڵاتانی دنیا ، بەتایبەت ئەمریکا و ڕۆژئاوای بەخێیەوە سەر قاڵ کردوە و بۆتە بابەتی سەرەکی ئەو دەزگایانە .

ئەم داوایەی ئەمڕۆی ئەردوگان لە شکێدا وا ڕەچاو دەکرێ گوایە بەدواداچونی دادپەروەرانەیە بۆ دەرخستنی ڕاستیەکان لەو تاوانەدا ، بەڵام لە ڕاستیدا ئەردۆگان مەبەستیەتی کلیلی چارەسەری ئەو کێشەیەی بە یەکجاری بکەوێتە دەست تاکو لە حاڵی ڕازی بوون بەو داوایە لە لایەن سعودیەوە ، ئەردۆگان بتوانێ بەهرەبەرداری سیاسی و دارایی لەو بابەتە بکا لەگەڵ سعودیە و ئەمریکا وتەنانەت ئەوروپاش چونکە :
یەکەم / ئەمریکای ترامپ وسعودیەی محەمەد کوڕی سەلمان ،کە گومان دەکرێ ناوبراو نەخشەداڕێژەر و فەرماندەرکەری ئەو تاوانە بووبێت ،لەسەر یەك خەتن لەو بارەوە و هەرچۆنێك بێت مەبەستیانە بابەتەکە دیزە بەدەرخێنە بکرێ بە قازانجی دەسەڵاتدارانی سعودیە و بە کەمترین سزا لێی بێنە دەرەوە ، ئەوەش وا دەکا کە ئەردۆگان ئیپتیزازی سعودیە بکا لە بەرامبەر بە لاڕێدابردنی لێکۆڵینەوەکان ولەو حاڵەتەشدا ڕەزامەندی ئەمریکا وەدەست بێنێ و ئەویش هەم لە مەنبەج و لە هەڵوێست لە بەرامبەر هێزەکانی سوریای دموکرات بەلای تورکیادا بشکێتەوە و هەم لە مەڕ سزا ئابوریەکانی لەسەر تورکیا لەپەروەندەی قەشە ئەمریکیەکەدا نەرمی زیاتر بنوێنێ .

دووەم / لەمەسەلەی دەمڕاستی سونەکاندا سعودیە دەورێکی زیاتر بۆ تورکیا قایل بێت و هەروەها کێشەی قەتەر لەگەڵ هەندێك وڵاتانی خەلیج یەکلایی بکرێتەوە و سعودیە لەو بارەوە نەرمتر بێ ئەمەش بە خاڵێکی ئیجابی لەلایەن قەتەرەوە بۆ تورکیا هەژمار بکرێ .
سێیەم / پەیامێکی تورکیایە بۆ ئەوروپا کە ئێمەش لەسەر هەمان خەتی ئێوەین لەمەڕ ئاشکرا کردنی ئەوانەی لەو کارەساتە تێوەگلاون و ئەوروپاش دەرگای چوونە ناوەوەی تورکیا بۆ یەکیەتیەکەی ئاوەڵاتر بکا .

ڕوداوەکانی دوای بوونی محەمەد کوڕی سەلمان بە جێنشینی پاشایەتی سعودیە ئەوە نیشان دەدەن کە سیاسەت بە میزاجی شەخسی ، بەتایبەت بۆ وڵاتێکی وەك سعودیە ، ئەنجامی کارەساتباری لێدەکەوێتەوە ، ئەم کوڕە ، دوای دەرکەوتنی وەك ژمارەیەکی بەهێزی نێو سیاسەتی سعودی ، کۆمەڵێك هەنگاوی نا کە تا ئەندازەیەك نامۆن بە سیاسەتی باوی دنیای سەرمایەداری هاوچەرخ، هەر لە هەڵایساندنی جەنگی یەمەن ،

بەرەو گەمارۆی ئابوری قەتەر ، دەست بەسەرداگرتنی سەعد حەریری و ناچار کردنی بەدەست لەکار کێشانەوەی لە سەرۆکایەتی وەزیرانی لوبنان ، زیندانی کردنی دەیان ملیۆنێری سعودی لە ڕیاز بە تۆمەتی خۆدزینەوە لەدانی باج ، زیندانیکردنی سەدان چالاکوانی مەدەنی ، بەتایبەتی ئەو ژنانەی داوای مافی زیاتری خۆیان دەکرد دوای ڕێگەدانی ژنان بە شوفێری و دواترینیان کوشتنی وەحشیانەی جەمال خاشەقچی لە کونسوڵخانەی سعودیە لە ئەستەنبوڵ، نیشانەی ئەوەن کە ئەم ڕەفتارانە لەگەڵ سیاسەتی ئەمڕۆی دنیای سەرمایەداریدا زۆر گونجاو نین مەگەر دەست ئاوەڵایی سعودیە نەبێ بۆ ترامپ ، بۆیە دەبێ ڕێگاو شوێنی دیکەیان بۆ دابنرێ ، تاکە ڕێگای لۆژیکی دەرباز بوونی سعودیە لەو تاوانە بە لەسەر کار لابردنی تاوانباری سەرەکی محەمەد کوڕی سەلمان کۆتایی دێت و ئەو دۆسیەیە دادەخرێ ! کە ئەویش لەمڕۆدا بەدوور دێتە بەر چاو هەرئەوەشە وای کردوە ئەردۆگان گەمە سیاسیەکە بەو شێوازەی خۆی دەیەوێ بباتە پێشەوە.

لە دنیای سەرمایەداری ئەمڕۆدا بچوکترین (ئەخلاقی سیاسیش) بەدی ناکرێ ، کوشتنی وەحشیانەی خاشقچی بەو شێوازە و هەوڵی هەموو لایەنە بەشدار بوەکان بۆ بەهرەبەرداری سیاسی لێی، بەدوور لە هەموو بەهایەکی ئینسانی و بەکەم گرتنی ژیانی مرۆڤ، بەڵگەی زیاترن بۆ ئەوەی ئەم سیستمی سەرمایەداریە جگە لە سیاسەتی کوشت وکوشتار وبرسیکردن وفریودان ودرۆ و فرت و فێڵ و بەکەم گرتنی بەهای ئینسانی هیچ وەسیلەیەکی تری بەدەستەوە نەماوە بۆ بەردەوامی حوکمڕانی خۆی لەسەر کۆمەڵگای بەشەری .

2018 / 10 / 27

سەد شیعری نزار قەبانی بەم زووانە دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران

بەرهەمی ئەدەبی نوێ

سەد شیعری نزار قەبانی

بە کوردی کردنی: پشکۆ ناکام
لە بڵاوکراوەکانی بنکەی ئەدەبی چاپ و پەخشی
جەمال عیرفان/سلێمانی
بەم زوانە ئەکەوێتە بەر دیدی ئەدەب دۆست و کتێبخانەکانی کوردستان